

ALEKSANDRA GOLIK-PRUS
Studium Praktycznej Nauki Języków Obcych
Uniwersytetu Śląskiego
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3328-3719>

DOI: 10.26106/vpt1-gn89

PRZEDMOWA LEOPOLDA JANA SZERSZNIKA DO *DE RE COQUINARIA* APICJUSZA

Autorstwo najstarszego zachowanego zbioru przepisów kulinarnych z epoki antycznej przypisuje się rzymskiemu kucharzowi z czasów Tyberiusza. Marcus Gavius czyli Apicjusz, domniemany twórca dzieła *De re coquinaria libri decem*, urodził się około 25 roku p.n.e. Autorzy starożytni zamieszczali wzmianki o jego ogromnym, odziedziczonym po przodkach majątku, który podobno wydał na wystawne i kosztowne uczyty. Według krytycznie do niego nastawionego Seneki, Apicjusz miał popełnić samobójstwo z powodu biedy, w którą wpędziły go jego ekstrawagancje¹: *veneno vitam finivit*; zaś o wyszukanych przepisach rzymskiego sybaryty pisał Pliniusz Starszy, nazywając go: *ad omne luxus ingenium natus*². Dzieło *De re coquinaria* jest znane z przekazu pochodzącego z przełomu IV i V wieku. Najstarsze zachowane do czasów współczesnych rękopisy *De re coquinaria* pochodzą z IX wieku, a w 1483 roku ukazała się pierwsza drukowana edycja Apicjusza. Niektóre z XVI–XVIII-wiecznych wydań noszą tytuł *De re*

---

¹ L. A n n a e i, *Senecae philosophi opera ad optimas editiones collata praemittitur notitia literaria studiis societatis bipontinae*, Biponti: 1782, s. 129: *Cuius exitum nosse operae pretium est. Cum sestertium milliens in culinam coniecisset, cum tot congiaria principum et ingens Capitolii vectigal singulis comisationibus exorspsisset, aere alieno oppressus rationes suas tunc primum coactus inspexit: superfuturum sibi sestertium centiens computavit et velut in ultima fame victurus si in sestertio centiens vixisset, veneno vitam finivit. Quanta luxuria erat cui centiens sestertium egestas fuit! i nunc et puta pecuniae modum ad rem pertinere, non animi. Sestertium centiens aliquis extimuit et quod alii voto petunt veneno fugit. Illi vero tam pravae mentis homini ultima potio saluberrima fuit: tunc venena edebat bibebatque cum immensis epulis non delectaretur tantum sed gloriaretur, cum vitia sua ostentaret, cum civitatem in luxuriam suam converteret, cum iuventutem ad imitationem sui sollicitaret etiam sine malis exemplis per se docilem.*

² P l i n y t h e E l d e r, *Complete Works*, Hastings; East Sussex 2015, s. 352.

culinaria. W sferze hipotez pozostaje, czy było to dzieło kompletne, czy raczej przepisy i zachowane fragmenty różnych utworów Apicjusza zebrano po jego śmierci. Potwierdzeniem ostatniego przypuszczenia byłyby pochodzące z czasów późniejszych określenia niektórych potraw, jak np. *Conchicla Commodiana*, zawdzięczająca swoją nazwę panującemu w końcu II wieku cesarzowi Kommodusowi³. Osoby współczesne Apicjuszowi w swoich relacjach przypisują mu autorstwo jedynie księgi o sosach do ryb *Halieus*⁴. Był też twórcą kilku oryginalnych przepisów⁵. Całe dzieło zgrupowane w dziesięciu księgach zawiera około 450 przepisów zarówno na dania wykwintne⁶, jak ślimaki tuczone mlekiem czy języki flamingów⁷, jak i na najprostsze i najtańsze potrawy *pultes*⁸.

W zasobach Książnicy Cieszyńskiej najstarszym i najcenniejszym księgozbiorem jest biblioteka urodzonego w Cieszynie księdza Leopolda Jana Szersznika (1747–1814), którą w 1802 roku przekazał do użytku publicznego⁹. Ojciec, syndyk miejski, osoba wpływowa i dobrze wykształcona oraz matka biegle władająca łaciną zadbała o dodatkową edukację syna, obejmującą prywatne lekcje języka francuskiego i łaciny oraz lekturę książek z prywatnego księgozbioru ojca i dziadka, burmistrza Leopolda Polzera. W trakcie studiów w akademii jezuitkiej w Ołomuńcu młody Szersznik podjął decyzję o wstąpieniu do zakonu jezuitów. W jej konsekwencji kontynuował naukę w kolegium św. Klemensa w Pradze, zgłębiając wiedzę z zakresu języków wschodnich, głównie greki, nauk ścisłych i historii oraz w kolegium w Chebie, gdzie zdobywał szlify pedagoga. Od wczesnej młodości gromadził książki, ale interesowała go przede wszystkim ich treść, „którą chciał widzieć na tle systemu wiedzy”¹⁰. Część odziedzi-

³ *De re coquinaria liber quintus M.G. Apicii*, IV, 4, [online] <https://www.gutenberg.org/files/29728/29728-h/29728-h.htm> [dostęp: 3.08.2018].

⁴ *Cooks and other People. Proceedings of the Oxford Symposium on Food and Cookery 1995*, ed. H. Walker, Devon 1996, p. 114. O rzymskich, wyszukanych sosach J. Solomon, *The Apician Sauce. Ius Apicianum*, [w:] *Food in Antiquity*, eds. J. Wilkins, D. Harvey, and M. Dobson, Exeter 1995, s. 115–131.

⁵ C. Plinius Cundi, *Naturalis Historia*, Bd. 2, Lipsiae 1909, s. 151. *Adhibetur et ars iecori feminarum sicut anserum, inventum M. Apici, fico arida saginatis ac satie necatis repente mulsi potu dato*. Według najnowszych badań Sławomira Wyszomirskiego Apicjusz miał wprowadzić jedynie innowację do istniejącego już przepisu. S. Wyszomirski, *Potrawy na uczenie Nazydiena (Horatius, Saturae II, 8 a De re coquinaria Apicjusza)*, *Vox Patrum* 33, 2013, t. 59, s. 337.

⁶ W powszechnym mniemaniu potrawy Apicjusza stały się synonimem dań wyszukanych. Por. T. Smetlett, *The Adventures of Peregrine Pickle*, [online] <http://www.gutenberg.org/files/4084/4084-h/4084-h.htm> [dostęp: 3.08.2018].

⁷ Pliny the Elder, dz. cyt., s. 389: *Phoenicopteri linguam praecipui saporis esse Apicius docuit, nepotum omnium altissimus gurgis*.

⁸ *Quævis obsonia quæ coctione præparantur*, Pactus Leg. Sal. Tit. 48. Definicja za: *Słownik łaciny średniowiecznej*, [online] <http://scriptores.pl/lexicon/pl/disambHomonyms.html?what=pultes> [dostęp: 3.08.2018].

⁹ J. Spyrka, G. Chromik, *Malo invidiam quam misericordiam. Wybór pism i dokumentów dotyczących Leopolda Jana Szersznika*, Cieszyn 2014, s. 11.

¹⁰ H. Hollender, *Miasto Książek. Popularny przewodnik po cieszyńskich zbiorach bibliotecznych i archiwalnych*, Cieszyn 2010, s. 35.

czył po ojcu i dziadku, później księgozbiór powiększał dzięki darom przyjaciół i zakupom, głównie na licytacjach. Natomiast po kasacji zakonu jezuitów w 1773 roku „na podstawie zezwolenia, by jezuita z chwilą likwidacji ich zgromadzenia mogli zatrzymać książki czytane w celach”¹¹ przejął część dzieł teologicznych, prawniczych, medycznych oraz wiele dokumentów rękopiśmiennych. Gromadzone przez lata książki świadczą o jego niezwyklej erudycji i szerokim spectrum zainteresowań. Powziąwszy zamiar przetłumaczenia na język niemiecki książki Apicjusza, L.J. Szersznik zaopatrzył się, jak sam napisał w komentarzu do swojego przekładu, w dobre jego wydanie (*aliud melioris notae exemplum*), tworząc tym samym naukowy warsztat do badań porównawczych i translatorskich. Posłużył się drugim wydaniem Janseniusza z 1709 roku z komentarzami Martinusa Listera¹² oraz innych znawców tematu. Na karcie tytułowej umieścił, stosownie do swojego zwyczaju, sumę 15 krajcarów, za którą nabył w 1800 roku egzemplarz. Wydanie ukazało się pod tytułem *De re culinaria libri decem*, współoprawne z pracami włoskiego pisarza, bibliotekarza, Bartolomea Sacchi da Platina (1421–1481) *De tuenda valetudine, natura rerum et popinae scientia libri X* i bizantyńskiego lekarza Pawła z Eginy (ok. 625–ok. 690) *De facultatibus alimentorum tractatus*¹³. Dwie ostatnie pozycje zostały opracowane przez Albinusa Thorinusa, tego samego, który przetłumaczył na język niemiecki dzieło Andreasa Vesaliusa *De humani corporis fabrica*. Do biblioteki Szersznika książka trafiła prawdopodobnie w 1803 roku i wtedy, jak można domniemywać, dokonał on przekładu Apicjusza na język niemiecki. Natomiast czystopis i brudnopis tłumaczenia weszły w skład obecnej kolekcji rękopisów L.J. Szersznika, który ponadto posiadał jeszcze wydanie Apicjusza z 1541 roku w tłumaczeniu wspomnianego Albinusa Torinusa i wydanie Joannesa Bernholda z 1787 roku.

Cieszyński eksjezuita rozszerzał swój warsztat tłumacza, korzystając też z innych, będących w jego posiadaniu pozycji o tematyce kulinarnej i medycznej, jak na przykład *De honesta voluptate et valetudine* wspomnianego Bartolomea Platiny, wydanej w 1517 roku w strasburskim warsztacie drukarskim Johanna Knoblocha. Po 1800 roku wolumin *De honesta voluptate et valetudine*¹⁴ przekazany został do biblioteki L.J. Szersznika przez rektora szkoły ewangelickiej Dawida Piescha (1761–1802).

¹¹ Tamże, s. 36.

¹² O znaczeniu przypisywanym Apicjuszowi nie tylko jako twórcy przepisów kulinarnych, ale i dietetykowi: *Humelbergius makes a significant reference to the origin of Apicius. [...] Dr. Lister, whom he quotes in the preface as to the origin of our book. With reference to Plato's work, Humelbergius says: Que res tota spectat medicinae partem, quae diaetetike appellatur, et victu medetur: at in hac tes diaitetikes parte totus est Apicius noster. A p i c i u s, Cooking and Dining in Imperial Rome, Com. F. Starr, Tr. J.D. Vehling, Chicago 2009.*

¹³ *Catalogus librorum impressorum Bibliothecae Bodleianae in Academia Oxoniensi*, T. 3, Oxonii 1843.

¹⁴ M. D e m b i ń s k a, *Food and Drink in medieval Poland. Rediscovering a Cuisine of the Past*, Philadelphia 1999, s. 144.

Obok traktatu kulinarnego Platiny zawiera dzieła: Marsiliusa Ficinus (1433–1499), włoskiego renesansowego humanisty, filozofa, w kręgu zainteresowań którego pozostawały również sprawy medyczne¹⁵; Aulusa Corneliusa Celsusa (ok. 25 p.n.e.–ok. 50 n.e.), autora traktatu *De Medicina*¹⁶ oraz Arnaldusa de Villanova¹⁷ (ok. 1235–ok. 1313), katalońskiego lekarza, alchemika, poszukiwacza kamienia filozoficznego, tłumacza dzieł medycznych Awicenny i Galena. Dzieło Platiny było interesujące nie tylko ze względu na merytoryczną zawartość, ale i na wartość bibliofilską¹⁸. Również wśród notatek prowadzonych przez Szersznika, zawartych w rękopiśmiennej księdze, zatytułowanej *Miscellanea* znalazły się różnego rodzaju informacje, w tym przepis na zupełną rumfordzką¹⁹.

Przedmowa ks. L.J. Szersznika do zamierzonego tłumaczenia stanowi jeden z samodzielnych komponentów literackiej ramy wydawniczej²⁰ dzieła i mieści się w przyjętej konwencji jej ramach. Ten element nie tylko edytorskiego wyposażenia książki, charakteryzował się największą swobodą w podejściu do tematu i w zróżnicowaniu formalnym, mimo obowiązujących schematów. Na pierwszym miejscu należało umieścić uzasadnienie podjęcia się pracy nad danym autorem: *studium optimarum artium*. Wiązało się to z koniecznością wyliczenia jego zalet. Najważniejszą z nich według tłumacza Apicjusza były: możliwość szlifowania języka łacińskiego oraz pogłębianie znajomości kultury antycznej. Dla dodania argumentom wagi przytoczył autorytet Jana Amosa Komeńskiego, propagatora jednolitego systemu powszechnego nauczania: *Maximum itaque ille facturus opera praevidetur*. Następnie należało podać powód wyboru właśnie tego, określonego autora: *sed novissimum Apicius tulerat subsidium, quale nemo facile scriptorum alius* oraz wskazać wraz z uzasadnieniem bazę źródłową, na której się oparto. Często poddawano dłuższej lub krótszej krytycznoliterackiej analizie wcześniejsze wydania utworu tytułowego: *innumeris librorum mendis horridum*. Końcowym i nieodzownym akcentem, uzasadniającym podjęcie się

¹⁵ P. Thomas, *Die Astromedizin des Philosophen und Arztes Marsilio Ficino. Ein Beitrag zum medizinischen Denken im Zeitalter der Renaissance*, Medizinische Dissertation, Münster 1970.

¹⁶ F. N. Magill, *Dictionary of World Biography*, Chicago-London 1998, T. 1, s. 230, [online] <https://www.wdl.org/en/item/11618/> [dostęp: 3.08.2018].

¹⁷ *Encyclopaedia Britannica*, 1911, T. 2, s. 625.

¹⁸ Egzemplarz *De re coquinaria* ze zbiorów Książnicy Cieszyńskiej wydany został w lionńskiej oficynie wydawniczej Sebastiana Gryphiusa (ok. 1492–1556). Gryphius wydawał m.in. dzieła greckich i łacińskich klasyków oraz Erazma z Rotterdamu. Na stronie tytułowej wydanego dzieła widnieje sygnet drukarski warsztatu Sebastiana Gryphiusa zawierający postać gryfa oraz dewizę *Virtute duce, comite fortuna*. Gryf zdobi również stronę verso ostatniej zadrukowanej karty. Początek tekstu każdej z dziesięciu ksiąg zbioru *De re coquinaria* ozdobiono drzeworytowym inicjałem.

¹⁹ Por. J. S py r a, G. C h r o m i k, dz. cyt., s. 160.

²⁰ R. O c i e c z e k, *Rama utworu*, [w:] *Słownik literatury staropolskiej. (Średniowiecze – Renesans – Barok)*, red. T. M i c h a ł o w s k a przy współudziale B. O t w i n o w s k i e j, E. S a r n o w s k i e j- T e m e r i u s z, Wrocław 1990, s. 684–688.

translacji powinno być przywołanie antycznego autorytetu. I tak właśnie uczynił L.J. Szersznik, powołując się na wielkiego rzymskiego retora Cyncerona: *ne Ciceronem quidem aliis, quam arti propriis, usurum fuisse, si de re culinaria scribere instituisset*. Prezentowana przedmowa stanowi interesujący przyczynek do rozszerzenia wiedzy o warsztacie naukowym apicjuszowego tłumacza, jak i o kształcie merytoryczno-konstrukcyjnym przedmów XIX-wiecznych.

*Praefatio*²¹

Quod me ad Apicii Coelii de re culinaria libros cum edendos tum germanice convertendos impulit: erat studium optimarum artium.

Quarum cum iam inde a puero usque amantissimus essem, iisque omne meum tempus, quodcumque a negotiis vacuum nancisci potui, transmitterem in hoc simul curam dabam, operamque conferebam, ut cognoscerem, quam cuiuslibet vocis potestas esset, quis in sermone quotidiano usus.

Hoc in legendis auctoribus sectabar, hoc in grammaticis voluminibus perquirebam, et in adversaria referebam.

In his autem optimam docendae latinitatis viam ingressi mihi videbantur,

Ego certe his doctoribus plurimum perfecti qui voces ad rem unam, atque eandem pertinentes sub uno quoque aspectu ponerent, seu differendo, seu colloquentes personas inducendo.

In quo genere vir de re litteraria bene meritus

Amos Comenius

primus me iudice laturus fuisset: si plusculum diligentiae in vocum delectu instituendo adhibere, neque aut barbarus cum latinis permiscere,

neque falsam rationem bene latinis vocibus subicere in animum induxisset.

Maximum itaque ille facturus opera praedium

Przedmowa²²

Studiowanie najlepszych wzorów skierowało mnie w stronę rozdziałów dzieła Apicjusza Celiusza *O sztuce kulinarnej* zarówno już wydanych, jak i przełożonych na język niemiecki. Niewątpliwie bowiem, już od najmłodszych lat byłem ich najżarliwszym miłośnikiem i ku nim kierowałem cały mój czas, jaki tylko mogłem wygospodarować wśród obowiązków. Na to dodatkowo przeznaczałem całe staranie i trud, aby poznać jaka była waga każdej wypowiedzi i jakie zastosowanie w codziennej mowie. Tego poszukiwałem w trakcie lektury autorów i śledziłem w podręcznikach gramatyki, aby mieć porównanie z przeciwnym sądem. Przy okazji wydawało mi się, iż jest to najlepsza droga do opanowania języka i kultury łacińskiej. Z całą pewnością najwięcej korzyści wyniosłem od tych uczonych, którzy wypowiadali się na temat jednej i tej samej sprawy oraz pod tym samym kątem ją rozpatrywali, czy to przez różnicowanie, czy przez wprowadzanie rozmawiających osób.

W tej dziedzinie Amos Komeński, mąż wielce zasłużony pod względem naukowym jako pierwszy mógł stać się dla mnie właściwym przewodnikiem, gdyż wdrożył umysł do zadawania sobie sporego wysiłku przy doborze słów, aby nie łączyć obcych z łacińskimi, czy też błędnej tezy nie podawać w dodającej znaczenia otoczce łacińskich słów. Stąd też wyda-

²¹ Sygnatura w Książnicy Cieszyńskiej, DD VIII 18.

²² Przekład A. G o l i k - P r u s.

videretur: qui eiusdem Orbem Pictum, et Ianuam Linguarum incudi redditos non modo a barbaris perpurget, sed iis etiam, quae desunt, adaugaret.

Quod quidem hac aetate, qua latinitas mirum in modum afflictata iacet, uti quam maxime optandum: ita quam minime sperandum, quippe quod librarii edendis omnis generis fabellis occupati vererentur: ne libri Comeniani emptorem desiderarent.

Sed in viam. Quantulumcumque igitur erat facultatis ad dicendum, quod istius modi labore, et studio multorumque annorum spatio comparaveram: tamen quoties de re familiari, de cibis, et mensarum apparatu sermo incidit aut germanice loquendum fuit, aut barbare; circumscriptiones enim sermo quotidianus brevitatis quam studiosissimus respuit. Multa quidem Plinius, Petronius, Martialis, et rei rusticae scriptores in rem huiusmodi suppeditaverunt Sed novissimum Apicius tulerat subsidium, quale nemo facile scriptorum alius. Undetriginta vero fluxerunt anni antequam hunc auctorem antehac in Pragensi S. I. ad S. Clementem bibliotheca primum neque posthac alibi, visum nactus essem editum ab Albano Torrino, sed innumeris librorum mendis horridum atque insuper a Torrino impudenter adulteratum. Mox aliud melioris notae exemplum Amstelodami Jansonio 1709 editum bona fortuna licet enormi pretio comparatum,

je się, że ów mógłby największej pracy dokonać, który tegoż *Świat w obrazach*²³ i *Drzwi języków*²⁴, oddane do opracowania, nie tylko by oczyścił z barbaryzmów, ale też rozszerzył o brakujące słowa.

Czego zaiste w tej epoce, w której poprawny sposób wypowiedzania się w języku łacińskim, w dziwny sposób jest lekceważony, jak najbardziej należałoby pragnąć, tak prawie jest to nieosiągalne. Dodatkowo księgarze zajęci wydawaniem wszelkiego rodzaju bajeczek obawiają się, iż książki Komeńskiego mogłyby nie znaleźć nabywcy.

Lecz do rzeczy. Pojawiła się pewna niewielka możliwość wypowiedzi w temacie, którym dogłębnie zajmowałem się na przestrzeni wielu lat. Jednakże ilekroć język zahaczał o sprawy domowe, o potrawy, czy o wystrój stołów konieczne było wyrażać się, albo w języku niemieckim, albo w obcym. Bowiem język codzienny, nawet najbardziej wnikliwy nie nadawał się do związłego ujmowania opisów. Znacznej ilości materiału dostarczyli już na ten temat: Plinius, Petroniusz, Marcjalis oraz piszący o agrokulturze. Jednak dopiero Apicjusz przedstawił najnowsze opracowanie w takiej postaci, jak żaden z pisarzy dotąd. Minęło zaś dwadzieścia dziewięć lat zanim zdobyłem tego autora, na którego natknąłem się wcześniej u jezuitów w praskiej bibliotece św. Klemensa po raz pierwszy²⁵, i potem nigdzie indziej. Zostało wydane przez Albanusa Torinusa, lecz skażone niezliczonymi błędami bibliotekarzy i dodat-

²³ J. A. Comenius, *Orbis sensualium pictus*, Nuremberg 1658.

²⁴ Tenże, *Ianua linguarum reserata*, Leszno 1631.

²⁵ W trakcie pobytu w Pradze był pomocnikiem bibliotecznym Karola Charmela. W 1774 roku pracował dorywczo w Bibliotece Klementyńskiej nad katalogowaniem rękopisów. Zob. J. Spyrka, G. Chromik, dz. cyt., s. 13–15.

*in manus nostras venerat,
quo in edendo nostro diligenter usi
sumus, Humelbergium tantum non in omnibus.
ducem servati, adeo sensui scriptoris, et
sanae rationi consona eius emendatio, et inter-
pretatio videbatur.*

*Quis autem horum librorum auctor,
an Apicius, an Coelius, quispiam
nondum satis liquet;
sed circa 250 annu Christo nato vixisse
Listerus probabilibus coniecturis docuit.
Ceterum nobis idem sensu est de auctore:
qui Caspari Barthio:
quicumque in quid, auctor est libellorum sane
utilium et antiquorum,
qui sub nomine Coelii Apicii circumferuntur,
meretu in pretio haberi: quoniam
non pauca habet, quae nescio,
an aliunde dicere possis.
Sunt: qui Apicio barbariem obiciant,
quod vocibus usus esset, quae vix in ullo alio
probato auctore deprehendantur.
At ii, velim, cogitent,
artis esse vocabula,
profecto non a Apicio nunc primum inventa,
sed longo iam usu recepta,
quorum nonnulla iam in Catone leguntur.
Ego sic existimo:
ne Ciceronem quidem aliis, quam
arti propriis, usurum fuisse,*

kowo bezwstydnie sfalszowane przez Torinusa²⁶. Niebawem dzięki sprzyjającym okolicznościom inny, lepszej jakości egzemplarz, wydany w Amsterdamie przez Jansoniusza²⁷ w 1709 roku dostał się w moje ręce, chociaż za wygórowaną cenę. I właśnie nim skrupulatnie posłużyłem się w moim wydaniu, odnosząc się do Humelberga²⁸ jedynie w niewielu wypadkach. Bowiem tak bardzo zgodne z zamysłem autora i właściwym podejściem do tematu wydawało się jego wydanie i komentarz. Przez nikogo zaś jeszcze nie zostało rozstrzygnięte autorstwo tych ksiąg, czy był nim Apicjusz, czy Celiusz. Chociaż Listerius²⁹ w przekonywający sposób dowiódł, że autor żył około 250 lat przed narodzeniem Chrystusa. Poza tym jestem zgodny z sądem Kaspara Bartiusa o Apicjusz, iż jest autorem książeczek dość pożytecznych, o starożytnym rodowodzie, znanym według tradycji jako Celiusz Apicjusz i zasługuje na uwagę, ponieważ znajduje się w jego dziele wiele, z tego co wiem, nigdzie indziej nie występujących wiadomości. Są i tacy, którzy mogliby zarzucić Apicjuszowi brak wykształcenia, ponieważ posługiwał się słowami, które u żadnego innego, uznanego autora nie pojawiają się. Dobrze byłoby, gdyby przyjęli, że słowa te należą do kanonu i z pewnością po raz pierwszy nie przez samego Apicjusza zostały wymyślone, lecz już dawno przyjęte w użyciu, z któ-

²⁶ Krytycznie o wydaniu Apicjusza przez Albanusa Torinusa: *Der Mediziner erzählt in der Vorrede, er habe in einem Winkel der medicinischen Schule zu Montpellier einen halb verrissenen und kaum lesbaren Codex des Apicius gefunden, sich aber erst an eine Ausgabe zu machen getraut, nachdem ihm ein Freund die Venediger vom J. 1503 zugeschickt und die Studenten ihm keine Ruhe gelassen, obschon beide Exemplare (...) äusserst fehlerhaft und keinem Christenkinde möglich, aus diesem Labyrinth zu kommen. (...) Entweder hat der Herausgeber uns oft eigene Erfindungen gegeben oder, was wir zu seiner Ehre glauben wollen, die Handschrift nicht immer lesen können und aus Unkunde Varianten geschaffen. Por. Probe einer neuen Textgestaltung und Übersetzung des Apicius Coelii de opsoniis et condimentis, von Ch. Th. Schuch, E. F. Wüsteman n „Archiv für Philologie und Paedagogik“ 1853, Vol. 19, s. 209–228.*

²⁷ Theodorus Janssonius van Almeloveen, posiadając ogromną wiedzę o książkach, wydawał z komentarzami Strabona, Juwenalisa, Kwintyliana, Celsusa i Apicjusza.

²⁸ Humelbergius, *Apiciana*, Zurich 1542, T. 7.

²⁹ M. Lister, *Apiciana*, Amsterdam 1709, s. 8–9.

si de re culinaria scribere instituisset; quippe qui in re nautica adeo religiosus fuerat: ut verbum sibi aliter quam nautis usurpatum scriptis ad Atticum litteris mutandum iusserit. Inhibere illud tuum, quod valde mihi arriserat, vehementer displicet, est enim verbum totum nauticum. Quamquam id quidem sciebam, sed arbitrabar sustineri remos, cum inhibere essent remiges iussi. Id non esse eiusmodi heri didici: cum ad villam nostram navis appelleretur, non enim sustinent, sed alio modo remigant. Id ab ἐποχή remotissimum est. Quare facies, ut ita sit in libro, quemadmodum fuit. Lib. XIII, cp. 21.

rych kilka u samego Katona można odnaleźć. Sam zresztą uważam, iż nawet Ciceron³⁰ posłużyłby się nie innymi, niż należącymi do tematu słowami, jeśliby postanowił pisać o sztuce kulinarnej. Skoro bowiem pisał o sztuce żeglowania, tak bardzo był dokładny, że w listach pisanych do Attyka nakazał zmienić użyte przez siebie słowo, nie wiążące się ściśle z żeglarstwem³¹. Po pierwszym wybuchu entuzjazmu dotkliwie mnie teraz razi znaczenie, jakie nadałeś słowu „inhibere”. Wyraz ten całkowicie należy do terminologii żeglarskiej. I chociaż wiedziałem o tym, to jednak sądziłem, że wiosła się podnosi, kiedy żeglarze dostaną rozkaz „inhibere” (podnieść). Wczoraj wszakże, kiedy w stronę naszej willi płynął statek, przekonałem się, że jest inaczej. Bowiem nie podnoszą, lecz w jakiś inny sposób wiosłują. I to nie ma nic wspólnego z ἐποχή³². Dlatego popraw, aby tak właśnie pojawiło się w książce. Ks. XIII, roz. 21.

³⁰ M. T. C i c e r o, *Epistulae ad Atticum*, 13.21, 3.

³¹ W tym miejscu tłumacz przywołuje słowa Cicerona, podając ich lokalizację.

³² *The question is as to the right Latin equivalent for ἐπέχειν and ἐποχή, the technical terms of the Academies for „suspension of judgment” in consequence of the impossibility of arriving at scientific certainty. Zob. Latin Texts & Translations, [online] <http://perseus.uchicago.edu/perseus-cgi/citequery3.pl?dbname=LatinAugust2012&getid=1&query=Cic.%20Att.%2013.21> [dostęp: 3.08.2018].*

BIBLIOGRAFIA

Źródła rękopiśmienne i archiwalne:

Książnica Cieszyńska, sygn. DD VIII 18.

Literatura:

Annaei L., *Senecae philosophi opera ad optimas editiones collata praemittitur notitia literaria studiis societatis bipontinae*, Biponti: 1782.

Apicius, *Cooking and Dining in Imperial Rome*, Com. F. Starr, Tr. J.D. Vehling, Chicago 2009.

Catalogus librorum impressorum Bibliothecae Bodleianae in Academia Oxoniensi, T. 3, Oxonii 1843.

Cicero M.T., *Epistulae ad Atticum*, 13.21, 3.

Comenius J.A., *Ianua linguarum reserata*, Leszno 1631.

Comenius J.A., *Orbis sensualium pictus*, Nuremberg 1658.

Cooks and other People. Proceedings of the Oxford Symposium on Food and Cookery 1995, ed. H. Walker, Devon 1996.

Dembińska M., *Food and Drink in medieval Poland. Rediscovering a Cuisine of the Past*, Philadelphia 1999.

De re coquinaria liber quintus M.G. Apicii, IV, 4, [online] <https://www.gutenberg.org/files/29728/29728-h/29728-h.htm> [dostęp: 3.08.2018].

Encyclopaedia Britannica, 1911, T. 2.

Hollender H., *Miasto Książek. Popularny przewodnik po cieszyńskich zbiorach bibliotecznych i archiwalnych*, Cieszyn 2010.

Humelbergius, *Apiciana*, Zurich 1542, T. 7.

Latin Texts & Translations, [online] <http://perseus.uchicago.edu/perseus-cgi/citequery3.pl?dbname=LatinAugust2012&getid=1&query=Cic.%20Att.%2013.21> [dostęp: 3.08.2018].

Lister M., *Apiciana*, Amsterdam 1709.

Magil F.N., *Dictionary of World Biography*, Chicago-London 1998, T. 1, s. 230, [online] <https://www.wdl.org/en/item/11618/> [dostęp: 3.08.2018].

Ocieczek R., *Rama utworu*, [w:] *Słownik literatury staropolskiej. (Średniowiecze – Renesans – Barok)*, red. T. Michałowska przy współudziale B. Otwinowskiej, E. Sarnowskiej-Temierusz, Wrocław 1990.

Plini Secundi C., *Naturalis Historia*, Bd. 2, Lipsiae 1909.

Pliny the Elder, *Complete Works*, Hastings; East Sussex 2015.

Probe einer neuen Textgestaltung und Übersetzung des Apicius Coelius de oponiis et condimentis, von Ch.Th. Schuch, E.F. Wüstemann „Archiv für Philologie und Paedagogik” 1853, vol. 19.

Słownik łaciny średniowiecznej, [online] <http://scriptores.pl/elexicon/pl/disambHomonyms.html?what=pul-tes> [dostęp: 3.08.2018].

Smollett T., *The Adventures of Peregrine Pickle*, [online] <http://www.gutenberg.org/files/4084/4084-h/4084-h.htm> [dostęp: 3.08.2018].

Solomon J., *The Apician Sauce. Ius Apicianum*, [w:] *Food in Antiquity*, eds. J. Wilkins, D. Harvey, and M. Dobson, Exeter 1995.

Spyra J., Chromik G., *Malo invidiam quam misericordiam. Wybór pism i dokumentów dotyczących Leopolda Jana Szersznika*, Cieszyn 2014.

Thomas P., *Die Astromedizin des Philosophen und Arztes Marsilio Ficino. Ein Beitrag zum medizinischen Denken im Zeitalter der Renaissance*, Medizinische Dissertation, Münster 1970.

Wyszomirski S., *Potrawy na ucztę Nazydiena (Horatius, Saturae II, 8 a De re coquinaria Apicijusa)*, *Vox Patrum* 33, 2013, t. 59.

STRESZCZENIE

Łacińska przedmowa ks. Leopolda Jana Szersznika do dokonanego przez niego niemieckiego przekładu dzieła Apicjusza wpisuje się w obręb tekstów z kategorii *opera minora*. Szersznik, który odebrał gruntowne wykształcenie, obejmujące zarówno prywatną naukę języka francuskiego i łaciny, jak i studia w czeskich kolegiach jezuickich, stanowi przykład uczonego i pedagoga epoki Oświecenia. Wielostronność zainteresowań i zdobyta wiedza umożliwiły mu prowadzenie naukowych dociekań i utrwalanie ich wyników w formie rękopiśmiennej, jak i publikacji. Nie mniej ważnym aspektem jego działalności było nauczanie i wychowanie młodzieży, któremu poświęcał się do końca życia. Znajomość tematu, dzięki zgromadzeniu odpowiedniej bazy źródłowej, pozwoliła Szersznikowi, nawet w tak małej jednostce kompozycyjnej dzieła jaką jest przedmowa, wykazać się krytycznym jego ujęciem i płynnym posługiwaniem się słowną materią mowy Cyncerona.

SŁOWA KLUCZOWE:

Apicjusz, Leopold Jan Szersznik, rzymska książka kucharska, kuchnia rzymska, łacińskie rękopisy

PREFACE OF LEOPOLD JAN SZERSZNIK
TO *DE RE COQUINARIA* BY APICIUS

SUMMARY

The Latin preface of Father Leopold Jan Szersznik to his German translation of Apicius's work falls within the scope of the *opera minora* category. Szersznik, who had received a thorough education, including individual French and Latin language tutoring and studies at Czech Jesuit colleges, is a good example of a scholar and educator from the Age of Enlightenment. His versatile interests and extensive knowledge enabled him to conduct scholarly investigations and present their results through manuscripts as well as published works. Another, no less important part of his activity was the teaching and education of young people, to which he devoted himself to the end of his life. Comprehensive knowledge of the subject, due to gathering of an adequate source database, allowed Szersznik, even in such a small piece of composition as a preface, to fully demonstrate his critical approach and fluent command of verbal riches of the language of Cicero.

KEYWORDS:

Apicius, Leopold Jan Szersznik, Roman cookbook, Roman cuisine, Latin manuscripts